

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
у Дніпропетровському державному
університеті внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцент, Ключко Альони Миколаївни – на дисертаційне дослідження Бондаренко Ольги Сергіївни «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні», подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. За останні десятиліття новітньої історії таке суспільно небезпечне явище, як корупція зазнало якісних змін, перетворившись з розряду окремих самостійних корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, скоєних деякими нечесними чиновниками, в масову соціальну реальність, яка стала звичною складовою соціально-економічного життя сучасної України. Більш того, корупція фактично стала системним і високоприбутковим бізнесом для більшості чиновників різного рівня.

Нині корупція перетворилася в соціальний інститут, впорядковалася і придбала стійкі організаційні форми, складну розгалужену структуру, в неї залучені взаємопов'язані множинні групи людей, які займають посади як у владних структурах різного рівня, так і в численних бізнес-структурах. Одночасно корупційна діяльність стала вже «стилем ведення бізнесу» нашого століття, звичним для державних і муніципальних службовців, підприємців, менеджерів, а також громадян, які намагаються одержати з корупції свою вигоду.

На тлі подібних суспільних процесів особливо значення набуває питання розробки дієвих та науково обґрунтованих напрямів та конкретних заходів протидії корупції. Саме тому, дисертація О. С. Бондаренко

«Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні» а актуальним науковим дослідженням.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, а також у межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317) і «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474).

Сформульовані дисертантом об'єкт та предмет дослідження є вдалими і відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Об'єктом дослідження суспільні відносини, що виникають у процесі протидії корупції в Україні. Предметом дослідження є концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. Для вирішення поставлених задач дослідження використано історико-правовий, ґносеологічний, порівняльно-правовий, структурнофункціональний та аналітичний методи пізнання процесів і явищ, а також тлумачення правових норм.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Розглянувши дисертацію, можна зробити висновок, що автор дійсно провела ґрунтовне комплексне наукове дослідження, що відповідає поставленим меті та завданням. Обрана автором методологія та категоріально-концептуальні засоби відповідають стану сучасних наукових досліджень та завданням, поставленим у роботі. Їх застосування характеризується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їхнього соціального змісту і юридичної форми та здійснити розроблення концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні.

Мета дисертаційного дослідження полягає в розробленні на основі аналізу існуючих наукових підходів, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств і практики їх реалізації комплексної науково та практично обґрунтованої концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні, що спиралася б на галузевий підхід.

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації становили наукові праці з філософії, економіки, державного управління, політології, соціології, психології, кримінального права та кримінології, а також інших правових наук, зокрема й зарубіжних учених. Нормативною основою дисертаційного дослідження були Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти національного законодавства радянського та сучасного періодів, проєкти законів, що визначають засади протидії корупції в Україні, законодавства низки зарубіжних країн.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: статистичні дані МВС України, Офісу Генерального прокурора України, НАБУ, НАЗК, АРМА; статистичні дані міжнародних громадських організацій антикорупційного спрямування; результати анкетування 300 працівників правоохоронних органів для з'ясування їх думки щодо причин, умов та заходів, необхідних для протидії корупції в правоохоронних органах.

Ознайомлення із дисертаційним дослідженням дає підстави для висновку, що воно містить поглиблене обґрунтування теоретичних основ проблеми протидії корупції у розрізі кримінального права та кримінології, а положення і висновки, які виносяться автором на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. Наукова новизна дослідження досягається як при постановці проблеми, так і в способі її вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, дисертаційне дослідження є однією з перших спроб комплексно на монографічному рівні на основі використання комплексного й системного підходів розробити галузево профільовану та ефективну концепцію кримінально-правової протидії корупції з урахуванням останніх наукових

досягнень, положень міжнародно-правових актів антикорупційного спрямування, положень національного права, узагальнень правозастосування і позитивних рис зарубіжного досвіду. На підставі проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем.

Зокрема, вперше вмотивовано, що ефективність протидії корупції в спортивній галузі залежить від синхронного застосування кримінальних покарань за корупційні кримінальні правопорушення в спортивній галузі та широкого проведення заходів запобігання корупції. Реалізацію останніх необхідно адаптувати відповідно до конкретних напрямів. Зокрема, протидія корупції в міжнародних спортивних організаціях повинна передбачати впровадження механізмів прозорості, розмежування адміністративних і фінансових функцій міжнародних спортивних організацій та розвиток корпоративної культури. Для протидії низовій корупції в спортивній галузі, важливі просвітницька діяльність та активна участь ЗМІ в проведенні антикорупційних розслідувань і викритті корупціонерів (стор. 357–358).

Визначено, що під корупцією необхідно розуміти умисні порушення дисциплінарного, цивільного, адміністративного, кримінального характеру, які виявилися в протизаконному використанні особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей (стор. 79).

Акцентовано на невиправданості позиції щодо ототожнення протидії корупції та антикорупційної політики. Адже поняття «політика» завжди асоціювалося з діяльністю державних інституцій, а протидія, особливо корупції, вже давно перестала бути лише справою осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Саме тому поняття «протидія корупції» є більш широким (стор. 108–110).

Враховуючи всесвітню пандемію та спрямування значного фінансування у медичну сферу, особливого значення набуває дослідження дисертантом особливостей протидії медичній корупції (підрозділ 4.3).

Дисертант зауважує, що ефективність протидії цьому різновиду корупції залежить від точності визначення її основних причин. Зокрема, ними вважають: низьку заробітну плату; відсутність загальнообов'язкового державного медичного страхування; необхідність трансформації системи фінансування медичної галузі. До заходів протидії належать: реформування фінансування закладів охорони здоров'я; удосконалення прозорості процедури публічних торгів під час закупівлі ліків, медичного обладнання тощо; закріплення на законодавчому рівні засад співпраці фармацевтичних компаній і лікарів; продовження реформування системи оплати праці працівників медичної галузі; проведення різних освітніх та роз'яснювальних заходів щодо неприпустимості, згубності й незаконності корупції; визнання працівників медичної галузі суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень.

Запропоновано виділити чотири підходи до вибору покарань за корупційні кримінальні правопорушення: м'який (Швеція, Данія), помірний (Великобританія, ФРН), суворий (Італія) та особливо суворий (США, КНР). Зокрема, одні держави запроваджують значні штрафи для корупціонерів, а інші карають позбавленням волі на суттєві строки чи навіть позбавленням життя. Водночас згідно з результатами аналізу статистичних даних особливо суворий каральний підхід не завжди є запорукою викорінення корупції. Ефективніші не суворі покарання, а превентивні запобіжні заходи (стор. 382).

Проаналізовано суттєвий масив міжнародно-правових документів, присвячених протидії корупції, таких як Конвенція ООН проти корупції, конвенцій, прийнятих у рамках роботи Ради Європи (Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, Конвенції Ради Європи про маніпулювання спортивними змаганнями, Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією) та резолюцій і рекомендацій GRECO (Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Двадцять керівних принципів протидії корупції», Рекомендація про кодекси поведінки державних посадових осіб,

Рекомендації про загальні правила боротьби з корупцією під час фінансування політичних партій та виборчих кампаній). Крім того, ураховуючи євроінтеграційний курс України, важливе антикорупційне значення для нашої держави є і Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами з іншої сторони, а також Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI), яку фінансує Європейський Союз, співфінансує та впроваджує Міністерство закордонних справ Данії (DANIDA). Вона консолідує зусилля, спрямовані на сприяння антикорупційним реформам України (підрозділ 5.2).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, дисертація не позбавлена певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткових пояснень та уточнень.

1. У підрозділі 1.3 «Категоріально-понятійні інтерпретації поняття «корупція» дисертантка аналізує поняття «корупція» крізь призму різних наук, неодноразово зауважуючи: що надати уніфіковане визначення досить складно (стор. 67), неможливо сформулювати наукове визначення, яке б універсально задовольняло різні галузі знання (стор. 85). Поза тим, у висновках дисертаційного дослідження все ж пропонується оновити зміст поняття «корупція» у тексті Закону України «Про запобігання корупції». Тому, виникає закономірне запитання стосовно дисонансу наведених тверджень.

2. У підрозділі 1.5 дисертаційного досліджено принципи протидії корупції. Характеризуючи верховенство право, як загальний принцип протидії корупції авторка зауважує, що він має три аспекти вираження: формальний, матеріально-правовий та функціональний (стор. 113). Водночас, аргументація цієї позиції є незавершеною та потребує додаткового обґрунтування.

3. У підрозділі 2.1. досліджується сутність та ознаки корупційних кримінальних правопорушень. У якості висновків з цього підрозділу зазначається, що ознаки корупційних кримінальних правопорушень можна поділити на загальні, тобто властиві всім кримінальним правопорушенням (суспільна небезпечність, протиправність, винність, караність), і специфічні, що характеризують особливу природу корупційних кримінальних правопорушень: зловживання службовим становищем; обов'язкова наявність предмета кримінального правопорушення; наявність спеціального суб'єкта; учинення суспільно небезпечного діяння у формі прямого умислу та його спрямованість на досягнення певної корисливої мети (стор. 205). Водночас, на мою думку, неможливо погодитись з авторським баченням суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень, оскільки неможливо стандартизовано стверджувати, що він завжди є спеціальним.

4. У підрозділі 3. 1 дисертації проаналізовано повноваження і напрями діяльності суб'єктів із загальними повноваженнями та спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Водночас вважаю, що необхідно було б приділити більше уваги організаційно-правовим засадах протидії корупції, особливо в контексті діяльності окремих антикорупційних інституцій, таких як Агентство з розшуку та менеджменту активів та Вищому антикорупційному Суду.

5. Визначено роль і значення міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції: координування та узгодження зусиль щодо протидії корупції в усіх проявах. Зазначено, що міжнародне співробітництво не повинно полягати в сліпому запозиченні міжнародних приписів без урахування особливостей політико-економічного й соціокультурного розвитку кожної окремої країни (стор. 415). Однак автором не наводиться конкретних прикладів «невдалого» екстраполювання міжнародних приписів у вітчизняне законодавство.

Водночас, наведені спірні точки зору і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка носить самостійний і

творчий характер, має наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної теми та власний підхід до її розгляду дисертантом. У дослідженні автору вдалося досягти його мети.

Вищенаведені зауваження, які в певній мірі носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаного дисертантом дослідження. Теоретичним результатам й науковим положенням, які містяться в дисертації, притаманні, актуальність, чіткість викладення, аргументованість наукових висновків і узагальнень, що свідчить про значний науковий рівень дисертаційного дослідження та його практичне значення. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні наукових праць фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного права, соціології, кримінального права, кримінології інших галузевих правових наук із проблематики дисертаційного дослідження, а також положень Конституції України, міжнародних актів, нормативно-правових актів національного законодавства радянського та сучасного періодів, проєктів законів, що визначають особливості протидії корупції в Україні, законодавство низки зарубіжних країн, досвід яких щодо кримінально-правової протидії корупції може бути використаний в Україні. Автор сформулював свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняного кримінального права та кримінології. Основні положення дисертації відображені в авторефераті, публікаціях у наукових виданнях, у тому числі тих, що індексуються наукометричними базами даних Scopus та WOS, а також оприлюднені на науково-практичних конференціях, що свідчить про ретельну роботу, проведenu дисертантом в процесі наукового дослідження та його апробації. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображує основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Загальний висновок. Вказане дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову проблему – розроблення концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні. Виходячи із зазначеного, слід вказати, що дисертаційне дослідження повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.08 та Порядку присудження наукових ступенів, а його авторка – Бондаренко Ольга Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри міжнародних відносин
Сумського національного
аграрного університету
доктор юридичних наук, доцент**

А. М. Ключко

